

van een kersenhouten pijp tot miljoenen frank (*)

luc meyermans

Dit artikel heeft als doel een overzicht te geven van het grote aantal kwissen en spelprogramma's die sinds het begin van de televisie in Vlaanderen uitgezonden zijn. Wat zijn de belangrijke programma's geweest, wat waren hun kenmerken, welke trends hebben zich voorgedaan, welke uitzendingen kenden grote successen?

De besproken periode loopt van 1953 tot 1992. Ze werd in drie delen opgedeeld: de pioniersjaren van de Vlaamse televisie, de monopolietijd van de BRT, en de vergroting van het kwis- en spelaanbod door de komst van VTM.

DE BEGINJAREN

Studiokwissen met panel

De Vlaamse televisie is officieel op 31 oktober 1953 van start gegaan. Na iets meer dan drie maanden verschenen er, in navolging van de Amerikaanse en Britse televisie, ook op het Vlaamse scherm de eerste raadsel-spelletjes. In plaats van 'quiz' kregen ze de vervlaamste betiteling 'kwis' mee.

De allereerste van de kwissen werd op 6 februari 1954 uitgezonden onder de omslachtige titel 'Kwis - Examen van de humor'. De deelnemers moesten op een geestige manier vertellen, hoe ze zich uit een bepaalde netelige situatie zouden redden. Wie blijk gaf van de meeste zin voor humor, kreeg een kersenhouten pijp. Deze eerder symbolische prijs verklaart waarom de vier eerste kwissers geen gewone kandidaten waren: onder hen noteren we striptekenaar Willy Van der Steen en voetballer Bert de Cleyn. Aan de voorzitterstafel zat Sus van den Eynde, een Antwerps schoolhoofd, die de eerste Vlaamse kwismaster werd.

'Het examen van de humor' kende vijf afleveringen: de eerste drie als rubriek in een ruimer varia-programma, vanaf 27 maart 1954 als zelfstandig programma. De kwis had de Vlaamse kijkers direct te pakken. Televisiemakers hadden meteen ingezien dat dit genre in de smaak viel en een enorm potentieel bood. Daarom volgde een wekelijks programma van 17 april 1954. Deze frequentie scheen te volstaan; titels en formules werden snel afgewisseld. Tot de reeksen die het langere tijd uithielden, behoort 'Wat 'n Stiel', naar het concept van 'What's my line?' dat de BBC uit de Verenigde Staten geïmporteerd had. Het idee is eenvoudig: iemands beroep moet in hoogstens tien ja-nee-vragen door een panel worden achterhaald. Met 'Wat 'n Stiel' werd het eerste vaste panel op de Vlaamse buis geïntroduceerd. Vanaf november 1955 werd panellid Paul van de Velde de presentator. Ook een nieuw panel trad aan: Hilde Pee, Willy Courteaux, Louis de Lentdecker en Bert Goetghebuer werden al snel populair bij kijkend Vlaanderen. Dit kwartet hield het in drie verschillende formules uit, tot in 1959. Het succes van de kwisprogramma's lag niet zozeer in de formule als wel in de samenstelling van het panel.

Na een jaar pauze keerde Paul van de Velde begin 1960 terug met 'Wie is wie?': drie kandidaten wendden voor hetzelfde beroep uit te oefenen, het panel moest erachter zien te komen wie de waarheid sprak en wie niet. Origineel was dit idee wederom niet: als 'To tell the truth' liep het al sinds 1956 zeer succesvol op CBS in Amerika. Opnieuw volgde een seizoen zonder panelkwis, tot in 1962 ' 't Is maar een woord' van start ging, waarin Piet Theys, Gaston Durnez, Nora Snyers en Louis Paul Boon hun snedigheid konden bewijzen, eens te meer onder kwismaster Paul van de Velde. De panelkwis had intussen evenwel haar sporen al verdiend, en zou nog regelmatig terugkeren met telkens nieuwe gezichten, die op hun beurt tot televisiepersoonlijkheden konden uitgroeien.

Honderdduizend(en kijkers)

Lag de aantrekkingskracht van de studiokwissen voornamelijk in de spiritualiteit van panel en spelleider, de openbare omroep zond ook spelprogramma's vanuit zalen uit, waarin het meer draaide om variëteit, show en actie. In de uitzending van 11 december 1956 zat er een nieuwe rubriek: '100.000 of Niets'. Op het podium stonden drie reusachtige thermometers, één per kandidaat. Daarop werden de door hen behaalde of verloren punten opgetekend. Elke wedstrijd had een centraal thema en verliep in vier episodes. In de finale bleef er één kandidaat over, die een greep mocht doen naar de 100.000 frank - die evenwel in goederen uitbetaald werd. De presentatie berustte afwisselend bij Tony Corsari, Bob van Bael en Pros Verbruggen. De impact van het programma was enorm, zondagavonden zouden er voortaan anders uitzien. Na iedere uitzending groeide het aantal kijklustigen dat het programma op de beeldbuis wilde volgen. De kijkers

waren niet alleen geboeid door het verloop van de kwis (1), maar ook (en misschien vooral) door de betwistingen en incidenten die de wedstrijd met zich meebracht. De vragen wisselden sterk in moeilijkheidsgraad en waren vaak dubbelzinnig opgesteld. Omdat elke 'wedstrijd' een verschillend thema had, was er ook telkens een andere jury van specialisten. Twijfelachtige antwoorden keurde een jury de ene keer goed, de andere keer af. Maar ook de kandidaten konden soms slecht tegen hun verlies.

Op aandringen van de kijkers werd het tempo opgedreven. De '100.000' werd in 1958 een zelfstandig, wekelijks programma. In het derde seizoen 1958-59 werd de honderdduizend frank in klinkende munt uitbetaald. Van dan af presenteerde Tony Corsari alleen. Voor de '100.000' was dit meteen het laatste seizoen. Drie jaar lang was deze competitie een fors propagandamiddel voor de televisie geweest. De kwis was van een eenvoudig verstrooiingsprogramma geëvolueerd tot een gebeurtenis met hoge inzet, die spanning en verontwaardiging onder de kijkers veroorzaakte.

Kandidaten, kandidaten

Met '100.000 of Niets' maakten naast panelkwissen ook kwissen met publiekscandidaten hun opgang. Was bij het eerste type vooral het ontspannend, humoristisch karakter van belang, het tweede type had niet zelden didactische oogmerken. Zo probeerde sinds 1959 het jaarlijkse radio- en televisiesalon in Antwerpen te boeien met een groots kwisprogramma rond culturele thema's.

'Tele-Dubbel' moest in 1959 de opvolging van '100.000 of Niets' verzekeren. De co-productie met Nederland (NTS) kende geen succes bij de Vlaamse kijkers, o.m. omdat de inzet 'maar' 40.000 frank was, voor de verwenne Vlaamse kijker een habbekrats.

Meer succes had de televisie met 'De Muziekkampioen' (1959-1960). Het was een Vlaamse aanpassing van 'Name That Tune' uit Groot-Brittannië en de Verenigde Staten. Het was het prototype van een geslaagd amusementsprogramma: luchtig van opzet, maar toch niet vrij van spanning. Veel van haar aantrekkingskracht had het te danken aan de talenten van presentator Tony Corsari, die zich als acteur, sneltekenaar, goochelaar en all-round muzikant en zanger ontpopt had.

Als één van de eerste sponsors van een kwis of spel in Vlaanderen had de Nationale Spaar- en Lijfrentekas besloten in 'Zeg hé, spaar je mee' (1961) hoge geldsommen uit te delen, die de limiet van de '100.000' zouden overstijgen. Onderwerp van deze kwis: alles wat de jongste twee weken in de krant had gestaan. De beste kandidaat mocht vier weken na elkaar terugkomen. De verdiende bedragen zetten voor lange tijd een record: het gezin de Somere won 469.000 BEF, en nog vijf andere families gingen met meer dan 100.000 BEF naar huis.

In het daaropvolgende seizoen 1962/63 werden de te winnen geldprijzen weer flink naar beneden gehaald: 'Wie weet wat?' had als maximumprijs per dag 1000 frank, maar de winnaar mocht onbeperkt terugkomen. De titel van 'Weetal' kon men verdienen door de publieke opinie zo dicht mogelijk te benaderen.

De Vlaamse televisie gaf niet alleen aan veelweters de kans om zich in een kwis op het scherm te komen bewijzen. Ook liefhebbers van spelprogramma's kwamen aan hun trekken. Zo liep van 1961 'Waag je kans'. 'Het bestond alleen uit amusante visuele opdrachten die met eruditie niets te maken hadden. (...) Het was veeleer 'vrolijk volksvermaak' '(Anthierens s.d: 105).

Doch vanaf 1963 kwam er 'Eén tegen Allen' voor in de plaats, dat na '100.000 of Niets' opnieuw voor beroering heeft gezorgd. In dit programma, dat het midden hield tussen kwis en spel, nam een kandidaat in de studio het op tegen een hele gemeente. Hij stelde de vragen en de praktische opdrachten samen, die de gemeente moest oplossen resp. uitvoeren. De kandidaat speelde voor geld, de gemeente voor de eer. De voorbereiding van elke uitzending was telkens weer een huzarenstuk, zoveel technische en organisatorische problemen bracht het geheel met zich mee. Daarom zijn er in totaal maar zestien afleveringen geweest. 'Eén tegen Allen' betekende ook het afscheid van Tony Corsari.

UPS EN DOWNS

Op zoek naar nieuw succes

Halfweg de jaren zestig ging het niet goed met de kwis in Vlaanderen. De spiritualiteit van de panels, de spanning van de '100.000', de uitstraling van Tony Corsari, ze bleken moeilijk te vervangen. De kwisprogramma's van 1966 en 1967 konden dan ook weinig kijkers bekoren.

In het daaropvolgende jaar werden daarom enkele oude formules uit de kast gehaald, met wisselend resultaat. Een nieuwe versie van 'De Muziekkampioen', gepresenteerd door Pros Verbruggen, kende een eerder geringe belangstelling. De vijftien uitzendingen van een nieuwe reeks '100.000 of Niets' deden daarentegen weer aan de vroegere successen denken.

Maar de toekomst van het genre lag niet bij het oppoetsen van oude formules. Europese samenwerking zou het publiek opnieuw aantrekken. In 1969 voegde de BRT zich bij de omroepen die sinds 1965 in Eurovisieverband aan 'Jeux Sans Frontières' deelgenomen hadden. Bij de creatie van de behendigheidsproeven liet men zich inspireren door zowel sportieve disciplines als door lokale tradities en verhalen. 'Spel Zonder Grenzen' betekende een tweewekelijks hoogtepunt in de zomerprogrammatie, en dit

gedurende 14 jaar. De samenwerking in Eurovisie bood bovendien het voordeel, dat elke omroep maar één van de acht uitzendingen van elk seizoen zelf moest produceren, en voor de andere zeven slechts een commentator en deelnemers uit één bepaalde stad moest sturen. Niettemin heeft de BRT voor haar jaarlijkse bijdragen kosten noch moeite gespaard.

Op het vlak van de studiokwisen kwam de langverwachte vernieuwing er in 1969 met 'Wachtwoord', naar de Amerikaanse formule van 'Password'. Een publiekskandidaat werd aan een bekend persoon gekoppeld; door middel van aanwijzingen van één woord moest men proberen begrippen te raden. Door de nieuwe, sympathieke rol voor bekende personen (samen in één team met een gewone kandidaat), door het spelen met de Nederlandse taal, en vooral door de scherpzinnige presentatie van Nand Baert, is 'Wachtwoord' tot een ongekende populariteit opgeklommen. Het programma was lange tijd de enige vaste waarde in het kwisgenre, en werd tegelijk als praatshow aanzien, de enige die de BRT had. 'Wachtwoord' haalde in 1975 gemiddeld 1,2 miljoen kijkers en een waardering tussen 4,0 en 4,3 op 5, en beleefde in totaal 145 uitzendingen, tot 'het concept aan rust toe was' (BRT 1975: 118).

Pas in 1973 had de BRT ook een groots opgezet spelprogramma dat bij de kijkers aansloeg: 'De Berend Boudewijnkwis'. Het programma werd eerst van de KRO overgenomen, en in 1974 en 1975 liep het afwisselend vanuit Hilversum en Brussel. De Nederlanders hadden zich door Amerikaanse voorbeelden laten inspireren. 'De Berend Boudewijnkwis' bracht een mengeling van eenvoudige spelletjes, beroemde Nederlanders en Vlamingen in een panel, een vlotte presentatie, en tientallen fraai opgestelde prijzen, die de echte aantrekkingspool van het programma waren. Als kandidaten gebruikte men voor het eerst echtparen, die hun kennis van elkaar in één van de spelletjes moesten bewijzen. Voor een succesvol, avondvullend spelprogramma heeft men dus een co-productie met Nederland moeten aangaan.

In 'Van Pool tot Evenaar' (1974) werden toeristisch-geografische documentaires van een bepaald land getoond, waarbij een kwiselement de bijkomende attractie vormde. Al snel kwamen de kijkers onder de indruk van de gedetailleerde kennis waarvan de kandidaten blijk gaven. De BRT heeft dit programma nooit als kwis op zich opgevat: 'Het documentaire gedeelte blijft de hoofdzaak, maar dat neemt niet weg dat ook aan het spelgedeelte de nodige zorg en aandacht wordt besteed' (BRT 1976: 147). Ondanks herhaalde wijzigingen in de spel formule, en de opeenvolging van drie presentatoren (Gi Matteusen, Nand Baert, Paul Ghysels) heeft 'Van Pool tot Evenaar' à rato van gemiddeld 18 uitzendingen per jaar zowel kwis- als documentaireliefhebbers tot in 1990 kunnen boeien. Het is daarmee het langstlopende kwisprogramma uit de Vlaamse geschiedenis.

De top van de kijkcijfers

Nieuwe formules, nieuwe gezichten en een andere stijl van presenteren zouden de kwissen opnieuw tot de dichtstbekeken programma's van het jaar maken. In tegenstelling tot de beginperiode was er in de tweede helft van de jaren zeventig een groter totaalaanbod in binnen- en buitenland en meer afwisseling in genres.

De golf van vernieuwing begon in 1976. Het hele aanbod in het genre, op 'Van Pool Tot Evenaar' en 'Spel Zonder Grenzen' na, werd gewijzigd; drie nieuwe programma's zagen het licht. De Vlaamse kijkers waren met 'De Berend Boudewijnkwis' al gewoon geraakt aan het idee dat kandidaten door eenvoudige spelletjes met heel wat waardevolle prijzen naar huis konden gaan. Maar de geluksfactor was nog nooit zo groot geweest als in 'Rad der Fortuin', waarbij drie kandidaten door het raden van medeklinikers een naam of woord moesten vinden, terwijl hun winst door een draaiend rad werd bepaald. De gevraagde kennis van namen en woorden lag in het bereik van een doorsnee publiek. 'Rad der Fortuin' gebruikte het concept van zijn Amerikaanse voorbeeld 'Wheel Of Fortune'. De stijl van presentator Mike Verdrengh, nieuw als spelleider, was eveneens op Amerikaanse leest geschoeid. Het zou tussen 1976 en 1978 de populairste kwis van de BRT worden.

Een ander kwisprogramma dat in 1976 voor het eerst uitgezonden werd, bracht eveneens een nieuwe kwismaster in een Amerikaanse formule. In de 'Wies Andersen Show' beantwoordde een panel kennisvragen voor kandidaten, die voor een goed doel speelden. In wezen ging het niet om de vragen of het prijzengeld, maar vooral om de interactie tussen kwismaster en panelleden. Het programma hield het midden tussen een kwis en een talkshow. Opnieuw had de televisie nieuwe namen en gezichten bij een groot publiek geïntroduceerd. Enkele van de panelleden keerden geregeld terug, zoals Johan Anthierens, kolonel Herman Candries, Della Bosiers, Jef Mermans. Na twee seizoenen en tachtig uitzendingen hield Wies Andersen het voor bekeken.

Tenslotte bracht 1976 het spelprogramma 'Micro Macro', gepresenteerd door Marc Van Poucke. De kandidaten moesten voorwerpen, foto's en woorden herkennen, die aan een hoog tempo geprojecteerd werden. De belangstelling van de kijkers voor deze test van het observatievermogen groeide, toen ze vanaf het tweede seizoen via de telefoon konden participeren.

In 1979 werd voor de opvolger van 'Rad der Fortuin' opnieuw een Amerikaanse formule overgenomen. Het Vlaamse broertje van 'High Rollers' heette 'Dubbel Dobbel', waarin de factor geluk door dobbelstenen vertegenwoordigd werd. Controle over de dobbelstenen kon één van de twee kandidatenparen krijgen door om het snelst een algemene-kennisvraag te beantwoorden. Met Mike Verdrengh als presentator en Bea als assistente

zou 'Dubbel Dobbel' de populariteit van 'Rad der Fortuin' nog overtreffen. In 1979, 1980 en 1982 was het het best bekeken programma van de hele BRT.

Bollebozen en geluksvogels

Het publiek dat voor een harde, droge kenniskwis belangstelling had, kwam in 1978 met 'Jij of Wij' aan zijn trekken. Naast een brede algemene kennis moesten de kandidaten over tactisch inzicht beschikken. Bij elke vraag kon een kandidaat een verbond sluiten met één van de twee anderen, gebaseerd op de verwachting dat zijn tijdelijke bondgenoot het juiste antwoord kon geven, waardoor beiden individueel hoger konden scoren. 'Jij of Wij' haalde tot 300.000 kijkers, maar na twee seizoenen was het filmillustratiemateriaal uitgeput en moest een nieuwe formule worden bedacht.

Dit werd de 'I.Q.-Kwis', gepresenteerd door Herman Van Molle. Op dinsdag 2 september 1980 liep de eerste aflevering. Naast 'weetvragen', die naar feitenkennis peilen, krijgen de twee kandidatenduo's ook 'denkvragen' te verwerken: puzzels, raadsels en woordspelletjes, geïnspireerd op opgaven uit intelligentietests. Bij elke vraag groeien punten aan tot een speler aftikt, en smelten weer af als z'n tegenstanders overblijven. In het tweede deel worden de punten van elk team in seconden omgezet, die ze kunnen gebruiken om een woord van zoveel mogelijk (in het beste geval twintig) letters in een schuifraam te vormen. Het winnende duo mag de volgende week terugkomen, waarbij het de helft van het gewonnen geld inzet. Het duo met de meeste overwinningen (het record) wordt een bonuspremie uitbetaald.

Na één seizoen had de 'I.Q.-Kwis' 600.000 kijkers, ondanks het late uitzenduur van 22 u. Het zouden er bijna één miljoen worden in december 1981, toen de broers Jan en Jos De Messemaeker voor het eerst het woord van 20 letters vormden. Na 6 keer winnen had hun record ze 317.400 BEF opgebracht en voorpagina's gehaald (Van Molle 1983: 5). Vanaf het seizoen 1982/83 verhuisde de kwis naar 20.30 u en beleefde een absoluut hoogtepunt, toen bij een verbetering van het record 1,7 miljoen Vlamingen naar de 'I.Q.-Kwis' keken. Telkens een kandidatenduo op weg naar een recordverbetering was, steeg de belangstelling voor het programma. Meer en meer teams begonnen de twintigletterwoorden, en vanaf 1985 een klasse van tienletterwoorden, uit de dikke Van Dale uit het hoofd te leren. I.Q.-kandidaten die het ver wilden schoppen, moesten naast kennis, intelligentie, tactisch inzicht en handigheid, ook over een goed geheugen beschikken.

Na het stopzetten van 'Dubbel Dobbel' mocht het type kwis- of spelprogramma niet ontbreken waaraan een zo groot mogelijk publiek zich zou interesseren. In 'Hoger-Lager' (1983) moest geraden worden of de volgende kaart in een reeks spelkaarten een hogere of lagere waarde had dan

de vorige. In een spel dat rond het toeval opgebouwd is, zijn de raadgevingen die de kandidaten vanuit het studiopubliek toegeroepen krijgen, toegelaten en zeer talrijk. In een programma van die aard is de persoon van de presentator cruciaal. 'De schijnwerper wordt bij het begin van iedere aflevering zeer toepasselijk gericht op presentator Walter Capiou. Hij is ontegensprekelijk de ster van de uitzending' (Swinnen 1984: 44). Ook de persoonlijkheid van de kandidaten was niet onbelangrijk. Van 1983 tot 1988 was het het best bekeken kwis- of spelprogramma van de BRT, met een kijkdichtheid tot 40 %, wat met 2 miljoen kijkers overeenkomt.

1983 was ook het jaar dat één van de oudste en vertrouwdste BRT-gezichten drie keer per week gedurende zes minuten de rol van kwismaster op zich nam. Na zijn weerpraatje presenteerde Armand Pien 'Mini Micro Macro', een telefoonspelletje met de kijkers. Maar niet iedereen was gelukkig met de keuze van Pien als presentator. Toch kon dit korte spelletje op hoge kijkdichtheden bogen, omdat het in prime-time uitgezonden werd en omwille van de niet tanende populariteit van de weerman. In 1984 gaf Pien de fakkel door aan de nieuwe presentatrice Marleen Gordts. Zij presenteerde ook de opvolger 'Kwidam' (1986), waarin de kandidaten niet langer per telefoon speelden maar in de studio aanwezig waren. 'Kwidam', dat volgens een hoog produktieritme opgenomen werd, paste perfect in de door bezuinigingen ingegeven doelstelling van de BRT: 'Als prioriteit gold in 1987 de produktie van spel- en kwisformules tegen een relatief lage kostprijs maar met een grote frequentie' (BRT 1987: 34).

Voor een combinatie van de opdrachten spel en show werd de samenwerking gezocht met de Nationale Loterij, waaruit het programma 'Pak de Poen' zou groeien. De kandidaten, die voor een sport- of culturele vereniging speelden, konden tot één miljoen frank winnen. De eerste aflevering met de gebroeders Verreth als 'kwismeesters' werd live uitgezonden op 11 maart 1987, waarbij de gebreken van het concept, de presentatie en de technische benodigdheden evident waren. De volgende drie afleveringen zou Luc Appermont presenteren. Voor het nieuwe televisieseizoen 1987/88 werd het hele opzet herdacht. De rechtstreekse uitzendingen van 'Pak de Poen', waarin het superlot van 20 miljoen frank bepaald werd, kenden in hun derde versie heel wat succes. Met vallen en opstaan had men zich opnieuw de praktijk van een live-spelprogramma bijgebracht.

Intussen naderde één van de meest ingrijpende wijzigingen in de Vlaamse televisiewereld sinds haar ontstaan: de komst van het commerciële televisiestation VTM. Daardoor zouden heel wat medewerkers van de dienst ontspanning van de BRT, die zich o.m. met de produktie van kwis- en spelprogramma's bezighoudt, naar VTM overstappen. Zo verdween met het weggaan van presentator Capiou ook zijn programma 'Hoger-Lager', publiekstrekker nummer één van de dienst. De concurrentie in eigen land zou niet alleen het gehele televisieaanbod vergroten en veranderen, maar ook en vooral op het genre kwissen en spelen zijn invloed laten gelden (2).

VLAAMSE CONCURRENTIE VOOR DE BRT

VTM: dagelijkse portie kwis en spel

De Vlaamse commerciële televisieomroep VTM begon haar uitzendingen op 1 februari 1989 met een openingsgala. De volgende dag werd overgeschakeld op het normale programmaschema. Daaruit bleek dat alvast twee programma's van het genre kwis of spel als dagelijkse ruggegraat van de programmering zouden dienen. Ze werden rond het VTM-journaal van zeven uur geplaatst: 'Cijfers en Letters' er net voor, 'Rad van Fortuin' onmiddellijk na het journaal.

'Rad van Fortuin' kon meteen op een groot en trouw publiek rekenen. Daarvoor waren volgende twee elementen verantwoordelijk: enerzijds de (bekende) succesformule uit de V.S., en anderzijds presentator Walter Capiau. Het concept is zeer geschikt om voor een commerciële omroep een breed publiek te bereiken: een eenvoudig spel, dat de kijkers uitnodigt tot meespelen, het belang van de geluksfactor voor de kandidaten, en niet te vergeten, uitstalramen vol met prijzen, tot en met een auto op het eind, wat aan sponsors ruime kansen op naamvermelding geeft. 'Rad van Fortuin' haalt een gemiddelde kijkdichtheid van 22 %, wat overeenkomt met 1.100.000 kijkers. 'Cijfers en Letters', gebaseerd op de Franse formule van 'Des Chiffres et des Lettres', doet een beroep op de reken- en taalkundige puzzeltalenten van de kandidaten. Presentator is Zaki (Jacky Dewaele); de juryleden Carine Van de Ven en Walter De Meyere, die de woorden en de rekeningen beoordelen, vormen eveneens een belangrijke schakel in het programma.

Vanaf de herfst van 1989 deden kwis- en spelprogramma's met een wekelijkse frequentie hun intrede op VTM. Goede Liekens presenteerde 'Wie ben ik?', een raadspelletje tussen twee panels van drie bekende Vlamingen. De onmiddellijke populariteit had het programma te danken aan de twee vaste panelleden, Urbanus en Werther Van der Sarren, die met voorbereide grappen en verhalen buiten de eigenlijke spelinhoud gingen. De andere panelleden werden aanvankelijk alleen gezocht onder televisiefiguren die aan VTM-programma's meewerkten; later werden ook bekende personen uit de showwereld, de sport en de politiek gevraagd.

Op zondagnamiddag ging 'Walters Verjaardagsshow' van start. Het bood een afwisseling van muziek en show, een publiekspel, een spel met de kijker en als rode draad allerlei spelletjes voor tweejarige kandidaten.

Op kerstavond 1989 zond VTM de eerste aflevering van 'Wedden Dat?' uit, een oorspronkelijk Duits spelprogramma dat voordien erg succesvol op de Nederlandse televisie gelopen had. De Vlaamse versie werd trouwens door de Nederlander Jos Brink gepresenteerd. Deze eerste uitzending beleefde een recordkijkdichtheid van 42 %, of 2.100.000 kijkers. De

volgende negen programma's moesten het met 1,4 miljoen kijkers (of minder) doen, maar bleven daarmee in de top 5 van de kijkcijferlijst.

Tenslotte kwam in 1989/90 het spelprogramma 'Dierenplezier' op VTM, presentatie Lynn Wesenbeek. Een panel probeert het gedrag van dieren te raden.

In het televisieseizoen 1990/91 bracht VTM nog vijf nieuwe kwis- en spelprogramma's met een wekelijkse frequentie op het scherm.

De 'Wies Andersen Show' keerde na 13 jaar terug, niet op BRT, maar op VTM. Het principe van het spel bleef hetzelfde: vier panelleden losten de vragen op, twee projecten van de Koning-Boudewijnstichting verdeelden het geld onder elkaar. De vaste gezichten waren, naast kwismaster Andersen, Hugo Vandenberghe, Mimi Smith, Herwig Van Hove en Jos Vandello. Een ander BRT-gezicht uit de jaren zeventig, Jan Theys, werd de presentatie van 'De Juiste Prijs' op VTM toevertrouwd. Naar het Amerikaanse concept van 'The Price Is Right' moeten de kandidaten de prijs van allerlei geschenken en voorwerpen raden. Ook al van de BRT kwam presentator Luc Appermont, die in 'Waagstuk!', volgens het Amerikaanse voorbeeld 'Jeopardy!', de kandidaten het antwoord op algemene-kennisvragen voorleest en van hen de vragen wil horen. In maart 1991 introduceerde VTM-omroepster Anne De Baetzelier als presentatrice van 'Rap Klap', een spelprogramma rond het raden van begrippen, waarin een ploeg van dames en één van heren tegen elkaar spelen om een maximumprijs van 1,2 miljoen frank. Tenslotte werd tijdens de zomermaanden van 1991 'Viersprong' uitgezonden, gepresenteerd door Zaki. Daarin krijgen kandidaten ofwel kennisvragen rond één nauw afgelijnd thema ofwel een behendigheidstest die van een bepaalde sportieve discipline afgeleid is. De kandidaat die in vier opeenvolgende programma's telkens een nieuwe uitdager verslaat, wint een half miljoen frank.

Na goed twee jaar had VTM al meer dan tien verschillende kwis- of spelprogramma's uitgezonden. De zender heeft hiermee de typische programmeringsstrategie van commerciële stations toegepast, nl. het opbouwen en het houden van ten eerste een zo groot mogelijk publiek en ten tweede een zo trouw mogelijk publiek (Milo 1991-1992). Een zo groot mogelijk publiek kan bereikt worden door originele en aantrekkelijke programma's, zoals bij voorbeeld succesvolle bioscoopfilms. Eens dit is gelukt, kan de zender overschakelen naar andere programma's met een vaste plaats in het programmerooster. Naast fictieseries zijn het ongetwijfeld kwissen en spelprogramma's die het publiek tot zendertrouw aan VTM moeten verleiden. Het aandeel spelletjes in de totale programmering van VTM steeg van 8,5 % in maart 1989 naar 17 % in november 1990. In prime time betekent dit een verdriedubbeling van 10 % naar 30 %.

En de BRT?

Welke kwis- en spelprogramma's bracht de openbare omroep van 1989 tot 1991 op televisie? De 'I.Q.-Kwis' en 'Van Pool Tot Evenaar' liepen gewoon door. Maar de rest van het aanbod moest vernieuwd worden, o.m. omwille van de overstap van presentators en andere medewerkers naar VTM. Ter vervanging van 'Hoger-Lager' diende 'Felice!', gepresenteerd door het typetje Felice Damiano. Maar 'Felice!' heeft nooit het kijkerspubliek van 'Hoger-Lager' kunnen terugwinnen.

Misschien konden 'De Drie Wijzen' het publiek bij de BRT houden: twee kandidaten moeten uit drie panelleden diegene kiezen, die het juiste antwoord op een vraag heeft gegeven. De eerste versie van 'De Drie Wijzen' was geïnspireerd op het humoristische radioprogramma 'De Taalstrijd'. Pas onder presentator Kurt Van Eeghem en met de vaste panelleden Jacques Vermeire en Walter Grootaers (vanaf 1990) konden 'De Drie Wijzen' zich enigszins meten met het kijkcijfergeweld van VTM. Na 'Pak de Poen' sponsorde de Nationale Loterij de opvolger 'Baraka'. Luc Appermont kreeg een co-presentator naast zich: Donaat Deriemaeker, winnaar van de wedstrijd 'Sterrenwacht'. Na het vertrek van Appermont naar VTM werd Deriemaeker de hoofdpresentator.

In april 1990 ging de kwis rond het Nederlands 'Tien voor Taal' van start, een co-productie met de Nederlandse omroep VARA. Er is een gedegen kennis van het Nederlands voor vereist, op vlak van grammatica, spelling, woordenschat en etymologie. In elke aflevering wordt gespeeld met drie bekende Vlamingen en drie bekende Nederlanders uit dezelfde beroepsgroep. Robert Long nam de taak van 'kwismeester' op zich.

De openbare omroep (nu BRTN) wilde een spelletje met dagelijkse frequentie, dat de prime time programma's zou inleiden. Vanaf februari 1991 werd daarom zes maal per week gedurende tien minuten 'Kwislijn' uitgezonden. Kandidaat kon men worden door de kwislijn op te bellen en een aantal kennisvragen in multiple-choicevorm correct te beantwoorden. Uit de beste spelers werden de kandidaten voor op het scherm geloot. Overeenkomsten met de diverse sponsors van 'Kwislijn' brachten met zich mee dat een groot deel van de zendtijd aan het tonen en noemen van de prijzen besteed werd.

Begin 1991 werden opnieuw twee co-producties met Nederland opgezet. In 'Doet-ie-het of doet-ie-het-niet', i.s.m. de VARA, moesten kandidatenduo's raden of een bepaald persoon in een vooraf opgenomen fragment een bepaalde handeling al dan niet zou verrichten. 'Hollywood Connection' (met de KRO) had als onderwerp bioscoopfilms en televisieseries, met Carl Huybrechts als presentator. Kandidatenduo's waren samengesteld uit één Vlaming en één Nederlander. Maar de expliciet Nederlandse inbreng viel bij het Vlaamse publiek niet erg in de smaak. Noch 'Doet-ie-het...', noch 'Hollywood Connection' konden hun verwachtingen

ten volle waarmaken. Nochtans had men bij ons voor de start van VTM in groten getale naar spelprogramma's op de Nederlandse televisie gekeken. Eens ze als co-productie op het eigen scherm kwamen, verkoos men blijkbaar 'zuiver' Vlaams amusement.

Voor 'De TV1-Denksportkampioen' (1991) werd alleen de formule uit Nederland overgenomen. I.Q.-presentator Herman Van Molle legt drie kandidaten kruiswoordraadsels, doorlopers, cryptogrammen en andere 'denksport' voor. Via halve finales en een finale wordt na 13 uitzendingen één speler de 'denksportkampioen', en wint een grote reis.

Zoals de andere BRTN-programma's (op enkele uitzonderingen na) zijn de kwissen en spelen van de openbare omroep qua kijkdichtheid onder die van de commerciële zender gebleven. Alleen 'De Drie Wijzen' en 'Baraka' konden regelmatig enigszins gelijke tred houden met de kijkcijfers van de VTM-spelletjes. Terwijl de BRTN eigen concepten voor deze programma's ontwikkelde, of samenwerkte met Nederlandse omroepen, betrok VTM de spelformules uit het buitenland, voornamelijk uit de Verenigde Staten.

Het seizoen 1991/92

Aan het eind van deze Vlaamse geschiedenis van kwissen en spelen besteden we nog een paragraaf aan het televisieseizoen 1991/92. In de herfst beginnen de omroepen hun nieuwe winterprogrammatie, die tot eind april of mei loopt. Dan schakelt VTM, in tegenstelling tot de BRTN, niet volledig over op een zomerprogrammatie. Zeker op het vlak van kwissen en spelletjes wordt een zekere continuïteit behouden.

De BRTN begon het seizoen 1991/92 als een voortzetting van het vorige. De kern van programma's binnen het genre bleef bewaard. In 1992 ging de BRTN voor het eerst een langer spelprogramma met een bijna-dagelijkse frequentie uitzenden. Dat werd 'Topscore', gepresenteerd door Ben Crabbé. In de kwis moeten twee kandidaten om het snelst woordpuzzels oplossen. Het avontuurlijk spelprogramma van Antenne 2, 'De Sleutels van Fort Bayard', kwam ook op de BRTN, met Vlaamse kandidaten en een Vlaamse presentatrice, Alexandra Potvin. De ploegen moeten moeilijke behendigheidspoeven afleggen, die fysieke kracht en uithoudingsvermogen vergen. Deelnemers mogen geen angst voor slangen, tijgers of grote hoogten hebben. Als zomerreeks tenslotte werd een associatiespelletje met bekende Vlamingen opgezet: in 'Zeg eens euh' mogen ze vooral géén stopwoordjes gebruiken. Van juni tot en met augustus 1992 was dit het enige programma dat de BRTN-televisie in het genre kwis of spel uitzond. De kern van kwissen en spelen op VTM bleef identiek aan het vorige seizoen. Naast het bestaande aanbod introduceerde VTM drie nieuwe programma's.

Elke zaterdag en zondag presenteert Koen Wauters 'Familieraad'. Vijf personen, allen familie van elkaar, spelen in een team tegen een andere familie. Ze moeten de topantwoorden uit opiniepeilingen kunnen achterhalen. Gedurende de herfst van 1991 was 'Blanco' op het VTM-scherm, waarin twee kandidaten, gekoppeld aan vaste panelleden (Anne De Baetzelier, Ivan Heylen) door associatie een zin trachtten te vervolledigen. Een derde nieuw programma kreeg de tot de verbeelding sprekende titel 'De vraag van 1.000.000' mee. Volgens het aloude Amerikaanse concept van 'The \$ 64,000 Question' antwoordt een kandidaat een reeks kennisvragen binnen één bepaald terrein. Elke week kan hij het dubbele verdienen, tot uiteindelijk eventueel één miljoen frank. Indien de kandidaat een vraag mist, valt hij/zij terug op een lager niveau van gewonnen geld.

Tot slot willen we nagaan hoeveel zendtijd VTM en BRTN per week aan het genre van kwis- en spelprogramma's besteden. Voor de programma's van VTM hebben we met de reclamespots rekening gehouden, door per halfuur vijf minuten aan reclame af te trekken. De programmatijden werden uit de weekbladen HUMO en KNACK gehaald.

TABEL 1: Weektotalen aan zendtijd voor kwissen en spelen bij VTM en BRTN

	VTM	BRTN
november 1989	5.35 u	4.30 u
maart 1990	6.30 u	4.30 u
november 1990	8.35 u	4.25 u
maart 1991	9.50 u	4.30 u
november 1991	11.45 u	4.30 u
maart 1992	6.50 u	5.10 u

De cijfers spreken voor zich. Voor VTM zijn kwissen en spelen een fundamenteel onderdeel van hun programmatie, dat ze op twee jaar tijd meer dan verdubbeld hebben. De terugval in maart 1992 was maar een tijdelijk fenomeen; in juni zond VTM opnieuw 8 uur en 50 minuten kwis- en spelprogramma's per week uit. De BRTN bleef tot 1992 opvallend stabiel; door de programmatie van 'Topscore' vier maal per week steeg de totale zendtijd van kwissen en spelen met 15 %. 'Het toenemende belang van

spelletjes is een algemene tendens die bijna overal, zowel bij openbare als bij commerciële zenders, wordt vastgesteld, en kadert in de algemene tendens naar commercialisering' (Milo 1991-1992: 19).

Voor de toekomst zitten we uiteraard met een aantal vragen. Zullen de Vlaamse omroepen de kijker wekelijks 15 uur en meer aan kwis- en spelprogramma's blijven aanbieden? Heeft VTM voorlopig een plafond bereikt of zal de commerciële zender nog meer succesformules uit vooral de V.S. overnemen? Is het verstandig van de BRTN om de concurrentie met VTM aan te gaan met onder andere het genre van kwissen en spelen, zo eigen aan een commerciële zender, waarmee die tot nog toe zeer goed heeft gescoord?

(*) Dit artikel is gebaseerd op zijn eindverhandeling *Kwissen en spelprogramma's op televisie. Studie van een genre*, Fac. Soc. Wet., Dep. Comm. Wet., K.U. Leuven, september 1992, 211 blz. Promotor: Prof. L. Van Poecke.

NOTEN

- (1) Eén van de meest gedenkwaardige uitzendingen noemen Anthierens (s.d.: 96) en Van Casteren (1978: 41) de finale 'Luchtvaart' van 9 maart 1958. Kandidaat Van Cuyck moest naast de namen van 7 vliegtuigen de namen van de gezagvoerders schrijven. Hij had de honderdduizend virtueel op zak, maar in de ultieme seconde veranderde hij één naam ... en verloor. Toen de jury het verdikt uitsprak, werd het kil in de zaal.
- (2) Uit redenen van bondigheid hebben we enkele programma's van de BRT uit de jaren tachtig onbesproken gelaten, o.a. 'Cinemanie', 'Namen Noemen', 'De Stripkwis', 'Schoolslag', 'Vlaanderen erger je niet', 'De 50 prijzen van Jos Ghysen'.

LITERATUURLIJST

Anthierens, J. (s.d.), *Tien jaar Vlaamse televisie*. Hasselt, Heidelberg.

Milo, P. (1991-1992), De programmering van BRTN en VTM, *Communicatie*, (21): 1-23.

Swinnen, W. (1984), Panem et circenses... of zeg hé kwis of gok je mee?, *Film en Televisie*, 320: 44-45.

Van Casteren, A. (1978), *25 dozijn rode rozen. Een kwarteeuw Vlaamse televisie*. Gent, Het Volk.

Van Molle, H. (1983), *IQ-kwisboek*. S.l., BRT uitgave.

X (1975, 1976, 1987), *BRT Jaarverslag*.